

Michał Parczewski

Prace wykopaliskowe na stanowisku 16 w Bachórze, woj. Przemyśl w roku 1976 o omówienie najważniejszych wyników dotychczasowych badań

Piąty sezon badań wykopaliskowych w Bachórze na stan. 16 przypadł na lipiec i sierpień 1976 r.¹ Pracami kierował M. Parczewski, a uczestniczyli w nich studenci UJ. Korzystano z funduszków UJ oraz Woj. Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

Wykopy rozmieszczono w dwóch strefach stanowiska: przy wierzchołku S cypla utworzonego przez potok Dąbrowa, rozcinający trasę

nadzalewową Sanu (wykopy XLV—XLIX także w głębi plateau terasy (wykopy L-I Łączna powierzchnia rozkopanego terenu wysła 410 m².

Sytuacja stratygraficzna nie odbiegała od obserwowanej w latach wcześniejszych. Ponziemi ornej, sięgającej do 25—30, a niekiedy cm głębokości, zalegało podglebie o miąższ ok. 25—45 cm, silnie przemieszane w wyr

działalności drobnych zwierząt ziemnych. Calec stanowiła żółtawa lub żółtawopomarańczowa ziemia w typie luźnego, lekko spiaszczonego utworu lessopodobnego.

W obrębie podglebia, mającego charakter warstwy kulturowej, znaleziono dość dużo za- bytków prahistorycznych. Były to neolityczne odłupki wykonane z miejscowego surowca, o charakterze zbliżonym do łupku, określanego niekiedy jako „dynowski” margiel krzemionkowy, świadczące zapewne o tutejszej produkcji siekier. Do kolekcji kilku takich siekier, znalezionych w latach ubiegłych, dołączone w bieżącym sezonie następny okaz. Ponadto z podglebia wydobyto liczne ułamki grupy tarnobrzeskiej i występujące w mniejszej liczbie fragmenty ceramiki z wczesnego okresu wpływów rzymskich.

Przy wierchołku cypla (wykop XLIX) wskutek osuwania się skarpy nastąpiło przemieszczenie warstwy kulturowej i wzrost jej miąższości. Wynikiem spelzwywania ziemi ze zbocza cypla było także bardzo silne zniekształcenie i częściowe zniszczenie zalegającego tu wczesnośredniowiecznego obiektu 43, którego pierwotnej formy nie udało się odtworzyć. W tej części stanowiska wyeksplorowano też niewielki pozostały fragment obiektu 19, częściowo rozpoznanego w r. 1973.

Dalsze odkryte w sezonie sprawozdawczym obiekty wystąpiły w północnych partiach stanowiska. Podobnie jak w latach ubiegłych natrafiono zarówno na resztki budowli ziemnych, jak i na wkopane w podglebie (a rzadziej zagłębione w calec) jamy postłupowe, świadczące o istnieniu bliżej nieokreślonych obiektów naziemnych.

Bardzo interesujące znalezisko stanowi jama 33 o zarysie owalnym i wymiarach (na głęb. 60 cm) 530×440 cm, sięgająca do głęb. 95 cm. W profilach pionowych zaobserwowano nieckowaty kształt dna. Przy węższej ścianie jamy od strony W odsłonięto pozostałości dwóch dołków postłupowych. Dalsze ślady siedmiu słupów zlokalizowano poniżej dna. Zostały one rozmieszczone niezbyt regularnie w centrum obiektu zgodnie z przebiegiem jego dłuższej osi (E-W). Barwa wypełniska była szarobrunatna. W centrum obiektu, na głęb. 84—86 cm znajdowało się palenisko w postaci warstewki węgla drzewnych z grudkami polepy, zajmujące obszar o powierzchni ok. 180×190 cm.

Z jamy wydobyto fajansowy zielononiebieski paciorek melonowaty, podwójny zwój z drutu brązowego (pierścionek?), cienki drucik brązowy, okucie żelazne, nóż żelazny, dwa przęśliki gliniane (w tym jeden wykonany ze skorupy na-

czynia), kilkaset ułamków naczyń, liczne fragmenty kości zwierzęcych, grudki polepy, węgle drzewne i kilkadziesiąt kamieni. Znaczna większość ceramiki łączy się z grupą tarnobrzeską i można ją datować od końcowych okresów epoki brązu po wczesną epokę żelaza włącznie. Kilkadziesiąt ułamków naczyń pochodzi z wczesnego okresu wpływów rzymskich. Ponadto w wypełnisku znaleziono zabytki kultury lateńskiej: dwa fragmenty naczyń grafitowych, w tym brzeg, cztery ułamki naczyń wykonanego na kole, zdobionego ornamentem wygładzanych linii, a także zachowane w dużej części naczynie wazowate, pokryte girlandami półksiężycowatych odcisków stempla.

Wydaje się, że obiekt należy datować na wczesny okres wpływów rzymskich. Przy obecnym stanie wiedzy na temat osadnictwa celtyckiego w Polsce południowo-wschodniej niemożliwe jest rozstrzygnięcie, czy zabytki kultury lateńskiej są tu dowodem bezpośredniego pobytu Celtów, czy też świadectwem silnych wpływów tej kultury w środowisku wczesnorzymskim. Ustalając funkcję jamy można z dużym prawdopodobieństwem przypuszczać, że była to zagłębiona chata mieszkalna².

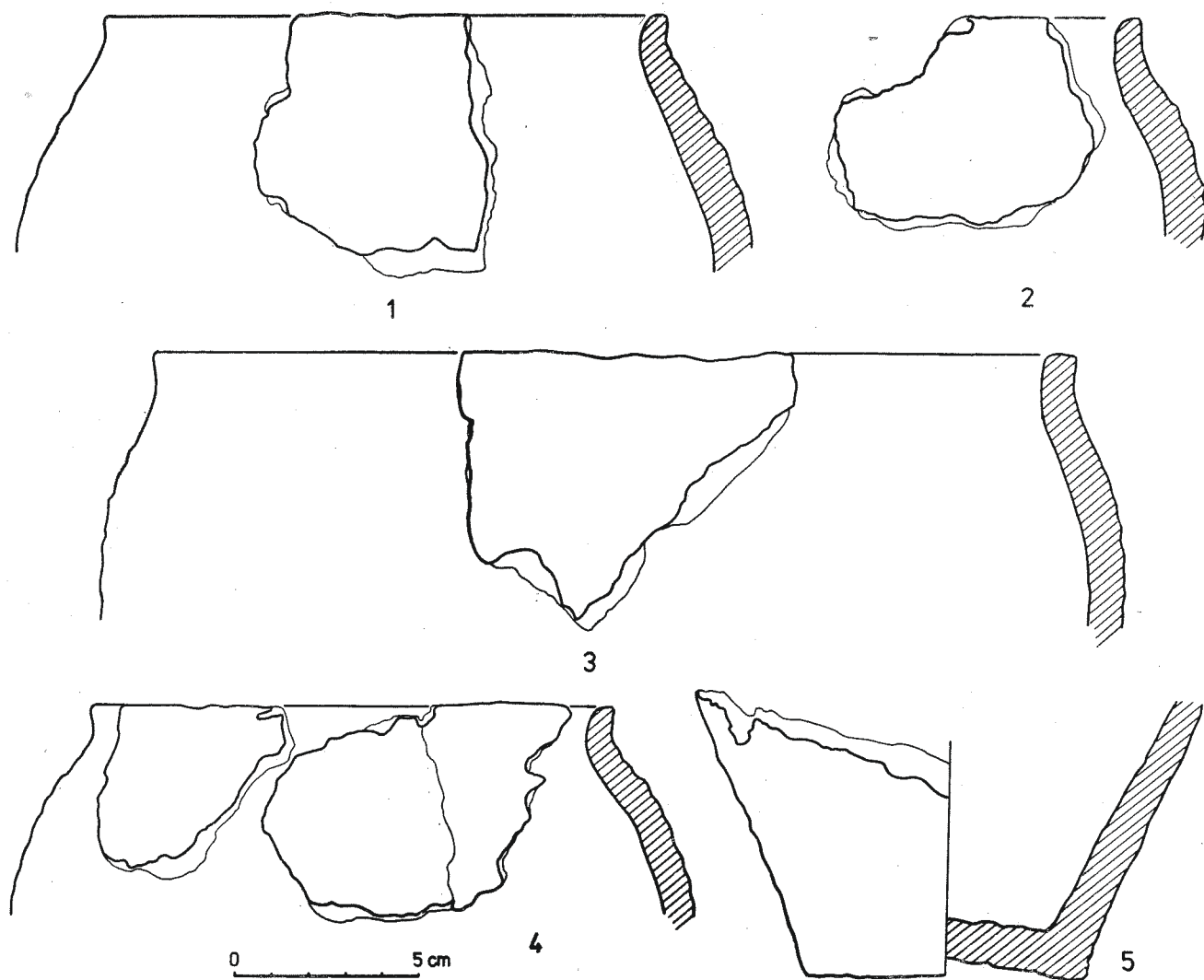
Pozostałe ujawnione obiekty ziemne należały do okresu wczesnego średniowiecza. Do szczególnie cennych odkryć trzeba zaliczyć chatę mieszkalną — obiekt 44. Płytkość jamy oraz niszczące oddziaływanie orki spowodowały, że uchwycić dało się tylko najniższe partie obiektu. Była to kwadratowa (440×440 cm) jama, zorientowana według stron świata z minimalnym odchyleniem, sięgająca do głęb. 46—48 cm. Wypełnisko miało barwę jasnobrunatnoszarą. Zachowały się pozostałości dziewięciu dołków postłupowych, rozmieszczone zwłaszcza w rejonie ściany W obiektu oraz w jego narożnikach. Przy narożniku NE znajdowała się nieco wysunięta ku N poza obręb chaty destrukcja pieca lub ogniska kamiennego. Pierwotny układ tego urządzenia został silnie zaburzony przez orkę, w związku z czym nie zdołano zrekonstruować kształtu i wymiarów właściwego paleniska. Wnosząc z obecności dużych płytowatych bloków kamiennych schemat budowy pieca (?) mógł być analogiczny do stwierdzonego w r. 1974 w półziemiance — obiekcie 39. Pomiedzy kamieniami zalegała ciemnobrunatna ziemia z licznymi węgielkami drzewnymi i polepą. Poniżej dna chaty sięgały zagłębienia, które zawierały ceramikę prahistoryczną, mogły więc wiązać się z wczesniejszym osadnictwem. Prawie wszystkie ułamki naczyń wczesnośredniowiecznych wydobyto w obrębie ruiny pieca, zwłaszcza od strony wnętrza

chaty. Znajdowała się tu m. in. zachowana w dużym stopniu dolna część naczynia 1/44. Ceramika pochodząca z chaty 44 należy do kręgu praskiej prowincji kulturowej i może być datowana na VI w. (ryc. 1). Kilka niecharakterystycznych skorup nawiązuje pod względem surowca i sposobu wykonania do archaicznej ceramiki rzemieślniczej.

Dwa pozostałe obiekty (nr 45 i 46) są szczątkami budowli o nieco młodszej metryce chronologicznej, zbliżając się w zakresie formy do typowych dla stanowiska 16 obiektów nieckowatych. Cechują się one wydłużonym zarysem, zbliżonym do prostokąta o zaokrąglonych rogach, a także podobnym charakterem wypełnienia. Zazwyczaj ma ono barwę intensywnie czarną, zaś występują w nim liczne przepalone kamienie, węgle drzewne, grudki polepy i kości zwierzęce. Obiekt 45 posiadał na głęb. 40 cm niezbyt regularny kształt, rozciągnięty w kierunku NE—SW i wymiary ok. 500×280—200 cm; na głęb. 60 cm zarys już był prostokątny, a wielkość wynosiła 400×210 cm. Przypuszczal-

nią od strony SW znajdował się rodzaj przed-sionka. Nieckowate dno jamy sięgało do głęb. 80—85 cm. W dolnych partiach, przy ścianie NE było zapewne palenisko, ponieważ wystąpiły tu w większych ilościach duże grudki polepy. Obiekt 46 cechował się formą regularnego prostokąta, dłuższą osią zorientowanego wzdłuż linii E-W, który na głęb. 40 cm miał wymiary 260×190 cm, zaś na głęb. 60 cm — 260×160 cm. W profilach pionowych jama była nieckowata, zaś dno stwierdzono na głęb. ok. 90 cm. W centrum przydennej partii jamy zauważono wyraźne skupienie węgla drzewnych i polepy. Ceramika znaleziona w obrębie obiektów 45 i 46, reprezentowana przez formy obtaczane z udziałem ręcznie lepionych, pozwala datować ich okres funkcjonowania na ok. VII—VIII w. Można sądzić, że obydwie jamy stanowiły wzajemne części większych budowli mieszkalnych.

Badania w 1976 r. zamknęły pierwszy etap prac w Bachórze, realizowany od 1972 r. Osada leży na cyplu lewobrzeżnej nadzalewowej terasy Sanu, obejmując płat urodzajnej ziemi o po-

Ryc. 1. Bachórz, woj. przemyskie, stan. 16. Wybór ceramiki z kamiennej konstrukcji pieca (?) w obiekcie 44

wierzchni ok. 5 ha, z czego rozkopano ok. 18 arów.

Ogółem odkryto 45 jam z różnych okresów od epoki brązu po wczesne średniowiecze. Poza zespołami natrafiono na ślady pobytu ludności schyłkowopaleolitycznej, neolitycznej i z wczesnej epoki brązu. Na uwagę zasługują liczne odłupki oraz kilka siekier wykonanych z miejscowego zapewne surowca: odmienny żółtawego łupku, określonego niekiedy jako „dynowski” margiel krzemionkowy. Znalezione zabytki z krzemienia naddniestrzańskiego, jurajskiego podkrakowskiego, świeciechowskiego, czekoladowego, a także z obsydianu i radiolarytu oraz z miejscowego (?) silnie skrzemionkowanego piaskowca.

Zabytki grupy tarnobrzeskiej odkrywano na całej powierzchni objętej wykopami, lecz wyeksplorowano tylko dwa mało charakterystyczne obiekty.

Stanowisko 16 jest obecnie najbogatszym w materiały celtyckie punktem w dorzeczu Sanu. Odkryto tu 12 ułamków naczyń grafitowych, 4 fragmenty naczynia wykonanego na kole, zdobionego wygładzonymi liniami, a także dużą część naczynia ornamentowanego odciskami półksiężycowatego stempelka; najbliższe analogie do tego ostatniego okazu występują w północno-wschodniej części Kotliny Karpackiej. Znaczna część znalezisk pochodzi z opisanego wyżej obiektu 33, który zawierał ponadto ceramikę grupy tarnobrzeskiej oraz z początku okresu wpływów rzymskich³.

Poza obiektem 33 natrafiono na 4 jamy z wczesnego okresu wpływów rzymskich, niestety fragmentarycznie zachowane. Trzy z nich to zagłębione do 80—125 cm półziemianki o konstrukcji słupowej. Warto podkreślić, że na stanowisku nie jest reprezentowany późny okres wpływów rzymskich; m. in. nie znaleziono dotychczas ani jednego fragmentu ceramiki siwej, którą wszakże spotyka się na innych stanowiskach w promieniu kilku kilometrów.

Najliczniejsze materiały zabytkowe pocho-

dzą z VI—IX (X?) w. Spośród odkrytych 45 jam aż 34 należy datować na wczesne średniowiecze. Bardziej dokładną chronologię zespołów zabytkowych da się określić tylko na podstawie ceramiki. Stwierdzono, że w wielu obiektach współwystępują ułamki naczyń ręcznie lepionych z obtaczanymi na kole. Niektóre jamy zawierają wyłącznie formy częściowo obtaczane, a parę obiektów dostarczyło głównie naczynia ręcznie lepione, z nikłą domieszką wykonanych na kole. Te ostatnie zespoły w świetle obowiązującego schematu chronologicznego są najstarsze i można je przypisać okresowi zarania wczesnego średniowiecza (VI—VII w.). Należą do nich: kwadratowa półziemianka z kamiennym piecem w narożniku (jama 39), opisana wyżej słabo zachowana płytką półziemianka o konstrukcji słupowej z kamiennym paleniskiem lub piecem (jama 44) oraz resztką zniszczonej jamy 1. Najciekawszym znaleziskiem było jama 39, która na terenie Polski ma zaledwie kilka równie wczesnych analogii (Kraków—Nowa Huta, Lublin), lecz zarówno pod względem formy i zagospodarowania wnętrza, jak i zawartości kulturowej najbliższe jej odpowiedniki występują na wschodzie, w obrębie tzw. grupy Korczak. Zagadkowy fragment naczynia obtaczanego, znaleziony w wypełniku jamy, można wywodzić bądź to z rejonu południowej Wielkopolski, albo też — co wydaje się prawdopodobniejsze — z basenu dolnego Dunaju, gdzie od początku osadnictwa słowiańskiego ceramika obtaczana towarzyszyła ręcznie lepionej.

Wśród relikwów nieco późniejszej (VII?—VIII—IX w.) osady wyróżniają się liczebnością nieckowate obiekty (odsłonięto ich 14) o kształcie prostokąta z silnie zaokrąglonymi narożnikami i wymiarach 300×520×140—250 cm, głębokości kilkudziesięciu cm, interpretowane jako relikty jam przypieczowych wraz ze szczątkami palenisk lub pieców.

Dotychczasowe badania wykazują, że osada była zamieszkiwana do przelomu IX/X w.

Przypisy

¹ M. Parczewski, *Osada wielokulturowa w Bachórze, pow. Brzozów stanowisko 16*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1970—1972”, Rzeszów 1975, s. 76—90; tenże *Badania archeologiczne na stanowisku 16 w Bachórze, gm. Dynów, woj. Przemyśl*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1973—1975”, Rzeszów 1979, s. 135—141.

² M. Parczewski, *Denkmäler der Latènekultur von Bachórz am Mittellauf des San (Südostpolen)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, T. CCCCLXXXV, Prace Archeologiczne, z 26, Kraków 1978, s. 135—151.

³ Por. przypis 2.

AUSGRABUNGEN AN DER FUNDSTELLE 16 IN BACHÓRZ, WOJEWODSCHAFT PRZEMYŚL IM JAHRE 1976 SOWIE EINE BESPRECHUNG DER WICHTIGSTEN BISHERIGEN FORSCHUNGSERGEBNISSE

Resümee

Die 1976 durchgeführten Untersuchungen schlossen die erste Etappe der seit 1972 laufenden Arbeiten in Bachórz ab. Die Siedlung liegt im Karpatenhügelland auf der Landzunge der Terrasse am linken San-Ufer und umfaßt einen Streifen fruchtbaren Bodens von etwa 5 ha, wovon etwa 18 Ar aufgedigelt wurden.

Insgesamt wurden 45 Gruben aus verschiedenen Epochen — von der Bronzezeit bis zum Frühmittelalter — freigelegt. Neben historischen Komplexen wurden Spuren des Aufenthalts von Menschen vom Ausgang des Paläolithikums, vom Neolithikum und der früheren Bronzezeit entdeckt. Ausgedigelt wurden Gegenstände aus dem örtlichen gelblichen Mergel, aus Feuerstein aus dem Raum am Dneestr, dem Krakauer Jura und Swieciechów, aus schokoladenbraunem Feuerstein sowie Gegenstände aus Obsidian, Radiolarit und dem örtlichen Sandstein. Die Überbleibsel der Tarnobrzeg-Gruppe treten vereinzelt oder in zwei wenig charakteristischen Gruben auf.

Die Fundstelle 16 ist der gegenwärtig an Überresten der keltischen Kultur reichste Standort im Sangebiet. Freigelegt wurden mehrere Scherben von Graphitgefäßen, einige Bruchstücke eines auf einer Töpferscheibe geformten Gefäßes sowie einer mit Halbmondstempelabdrucken verzierten Vase. Ein Teil dieser Funde stammt aus der Grube 33 — einer ovalen Pfahlwohngrube —, die überdies noch Keramik aus den Anfängen der römischen Einflüsse enthielt. Außer dem Objekt Nr. 33 wurden vier Gruben aus der früheren Periode der römischen Einflüsse gefunden, die leider nur fragmentarisch erhalten geblieben sind. Drei davon sind in die

Erde eingetieft Wohngruben mit Pfahlkonstruktion. Interessant dabei ist, daß an dieser Fundstelle die spätere Periode der römischen Einflüsse nicht vertreten ist.

Die zahlreichste historische Substanz stammt aus dem 6.—9. (10?) Jahrhundert. Unter den 45 freigelegten Gruben sind nicht weniger als 34 aus dem Frühmittelalter zu datieren. Eine genaue Chronologie der historischen Komplexe läßt sich nur anhand der Keramik festlegen. Festgestellt wurde, daß in vielen Objekten Bruchstücke handgeformter und auf einer Töpferscheibe gedrehter Gefäße vorkommen. Einige Gruben enthalten ausschließlich teilweise gedrehte Formen und einige vorwiegend handgeformte mit wenigen auf einer Töpferscheibe gedrehten Gefäßen. Die letztgenannten Komplexe sind nach dem geltenden chronologischen Schema am ältesten und stammen vermutlich aus den Anfängen des Frühmittelalters (6.—7. Jh.). Dazu gehören: quadratische in die Erde eingetieft Wohngruben mit einem Steinofen in der Ecke (Grube 39), eine in die Erde eingetieft Wohngrube mit Pfahlkonstruktion mit einer mit Steinen ausgelegten Feuerstelle oder einem Ofen (Grube 44) sowie Überreste der zerstörten Grube 1.

Unter den Überbleibseln einer etwas späteren Siedlung (7. (?)—8.—9. Jh.) sind die zahlreichsten rechteckigen und beckenförmigen Objekte (14 freigelegte) besonders bemerkenswert. Sie haben stark abgerundete Ecken, sind 300—520 x 140—250 cm groß und einige Dutzend Zentimeter tief. Vermutlich sind es Überbleibsel von Ofenbankgruben mit Überresten von Feuerstellen oder Öfen.

Anna Barłowska

Wielokulturowa osada w Leżajsku, woj. Rzeszów, stanowisko 3

Sprawozdanie niniejsze stanowi wstępne omówienie wyników badań archeologicznych na osadzie wielokulturowej w Leżajsku, stanowisko 3 w krótkotrwałych sezonach 1976—1978 r.¹ Badania prowadzone były przez autorkę sprawozdania, z funduszy Muzeum Okręgowego w Rzeszowie.

Stanowisko położone jest w dzielnicy miasta zw. Podzwierzyniec, w oddaleniu około 2,5 km

na wschód od centrum Leżajska, na piaszczystej wydnie nadzalewowej Sanu, nazywanej przez miejscową ludność „Góra Szwedzka”. Objęty badaniami teren osady oddalony jest o około 103 m na południowy wschód od punktu wysokościowego oznaczonego liczbą 168,7 m (ryc. 1).

Odkrycia stanowiska dokonał w 1853 roku ks. Podgórski, a opisał je w obszernej pracy K. Rogawski². Gruntowniejsze badania przeprowa-